

UDK: 008:351.86

Bunyod M. YALGASHEV,

PhD, *Strategik tahlil va istiqbolni belgilash oliy maktabi, Toshkent, O'zbekiston*

E-mail: yalgashev1994@mail.ru, ORCID: 0000-0002-2008-5609

Dotsent, PhD U.Mengliqulov taqrizi asosida

MADANIY XAVFSIZLIK – MILLIY XAVFSIZLIKNING SOHASI SIFATIDA

Annotatsiya

Maqolada xavfsizlik tushunchasining mohiyati, uning an'anaviy sohalarida hamda zamonaviy yo'nalishlari tadqiq qilingan. Muallif tomonidan madaniy xavfsizlik sohasi milliy xavfsizlikning yangi elementi sifatida o'rganilgan va ilmiy dalillar taqdim etilgan. Madaniy xavfsizlik sohasi bo'yicha G'arb, Rossiya va O'zbekistonlik olimlarning ilmiy qarashlari qiyosiy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Xavfsizlik, siyosiy realizm maktabi, Parij maktabi, madaniy xavfsizlik, cultural safety, cultural security,

КУЛЬТУРНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК СФЕРА НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация

В статье исследуются сущность понятия безопасности, её традиционные сферы и современные направления развития. Автор рассматривает культурную безопасность как новый структурный элемент национальной безопасности и представляет научно обоснованные аргументы в пользу данной концепции. Проведён сравнительный анализ научных подходов западных, российских и узбекских исследователей к проблематике культурной безопасности.

Ключевые слова: Безопасность, школа политического реализма, Парижская школа, культурная безопасность, cultural safety, cultural security.

CULTURAL SECURITY AS A DIMENSION OF NATIONAL SECURITY

Annotation

This article examines the essence of the concept of security, its traditional domains, and contemporary areas of development. The author conceptualizes cultural security as a new dimension of national security and provides scholarly evidence to substantiate this proposition. The study also offers a comparative analysis of the theoretical approaches to cultural security advanced by Western, Russian, and Uzbek scholars.

Key words: Security, political realism school, Paris School, cultural security, cultural safety, cultural security.

Kirish. Hozirgi davrda xavfsizlik muammosi inson faoliyatining turli sohalariga uchun juda dolzarbdir. Zamonaviy harbiy harakatlar va ularning halokatli oqibatlarini, ekologik sohadagi muammolar, jamiyatni axborotlashtirish hamda turli etnik nizolar avj olayotgan bir davrda, insoniyatning mavjudligi uchun yangi obyektiv tahdidlar paydo bo'lmoqda. Ushbu tahdidlar insoniyat hayotining turli sohalariga tegishli bo'lib, ularni oldini olish va bartaraf etish mexanizmlarini ishlab chiqish hamda ilmiy-nazariy jihatdan ularni tadqiq etish zaruratga aylanmoqda.

Ta'kidlash o'rinliki, har qanday zamonaviy tahdid turini tahlil etganda, dastlab "xavfsizlik" masalasini o'rganib chiqish lozim hisoblanadi. Aynan, xavfsizlik tushunchasi tarixiga e'tibor qaratilganda, ushbu tushuncha Buyuk geografik kashfiyotlar davrida tilga olingan. Mustamlakachi davlatlar tomonidan hududlarni kengaytirish siyosati amalga oshirilish davrida hamda ma'lum bir hududlardagi inqilobiy to'ntarishlar keng rivojlangan vaqtlarda alohida "hayotiy qadriyat" sifatida tushunib kelingan.

Keyingi davrlarda xavfsizlik tushunchasi insoniyatning tabiiy huquqi sifatida XVII asrdan boshlab bir qancha normativ hujjatlarda qayd etila boshlandi. Xususan, 1776 yilda qabul qilingan Angliyaning "Huquqlar to'g'risidagi Bill", 1776 yilgi Amerika "Mustaqillik Deklaratsiyasi" hamda 1789 yilda Fransiyaning "Inson va fuqarolar huquqlari Deklaratsiyasi"da xavfsizlik tushunchasi qayd etib o'tilgan. Mazkur normalar tarzida keltirilgan xavfsizlik tushunchasi milliy davlatchiligini qurayotgan mustaqil davlatlar uchun o'z milliy xavfsizligini qonuniy mustahkamlashga va ta'minlashga xizmat qildi deb hisoblash mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. XX asr boshlariga qadar "xavfsizlik" tushunchasi faqat urushlar tahdidlaridan himoyalanganlik holati sifatida tushunib kelingan. Natijada, ilm-

fan taraqqiyoti va siyosiy davlatchilik asoslarining mustahkamlanishi natijasida xavfsizlik tushunchasini siyosiy realizm (H.Moregenthau, K.Waltz, W.Lippman, E.Babasov, V.Molchanovskiy, A.Piroxojev), aksiologik (J.Bentham, A.Maslow, M.Rokeach, V.Kuznetsov, A.Panarin), milliy manfaatlar (A.Wolfers, D.Baldwin, R. Ullman, N.Kosolapov), tahdidlar (B.Buzan, O.Waever, J.Wilde, V.Manilov, A.Arbatov), inson xavfsizligi (M.Haq, A.Sen, M.Kaldor, S.Stepashin, A.Vozjenikov), konstruktivistik (B.Buzan, O.Waever, A.Sigankov, A.Bogaturov) va boshqa turli zamonaviy nuqtayi nazarlardan talqin qilish jarayoni boshlandi.

Shuni aytish joizki, hozirgi kunda xavfsizlikka nisbatan realistik qarash tushunchasi ancha keng tarqalgan. YA'ni, bunda xavfsizlikni davlat suvereniteti, milliy manfaatlar, hududiy yaxlitligi va davlat barqarorligini ta'minlash bilan bog'lashadi. Xususan, H.Moregenthau xavfsizlik asosini "davlat institutlarini, uning hududiy yaxlitligini tashqi xavflardan himoya qilish kabi doimiy va fundamental manfaatlar" [1] tashkil etadi deb fikr bildiradi. Demak, uning qarashlarida xavfsizlikning bosh mezonini bu davlatning mavjudligi va uning barqarorligidir. Milliy xavfsizlikni ta'minlashda siyosiy mustaqillik va suverenitet masalasi siyosiy tizimning barqarorligi uchun zaruriy shart bo'lib, unga bo'ladigan barcha tahdidlarga qarshi mustahkam himoya ekanligini tushunish mumkin.

Biroq, siyosiy realizm maktabi vakillari qarashlarida inson xavfsizligi, madaniy xavfsizlik kabi zamonaviy sohalar biroz chetda qoladi. Bu kamchiliklar bevosita xavfsizlikka nisbatan aksiologik yondashuvni ilgari suruvchi olimlar qarashlarida to'ldirib o'tilgan deb hisoblashimiz mumkin. Xususan, shu fikrni tasdig'i sifatida olim J.Benthamning "hayot, mavjudlik, qanoat, baxtning asosi, hamma narsa unga (xavfsizlik) bog'liq" [2] degan

fikrini keltirish mumkin. Uning mazkur fikrida xavfsizlik universal xususiyatga ega ekanligi namoyon bo'ladi. Chunki, xavfsizlik bo'lmagan joyda shaxsning, jamiyatning va davlatning hayotiy muhim manfaatlarini ta'minlanmaydi. Albatta, insoniyat xavfsizligi kafolatlanmasha baht ham, hayot ham, qanoatli turmush tarzi ham va mustahkam qadriyatlariga ega jamiyat ham bo'lmaydi.

J.Benthamning xavfsizlikka nisbatan aksiologik yondashuvini ko'plab olimlar ham davom ettirgan. Xususan, ularning ichida A.Maslowning ehtiyojlar iyerarxiyasi nazariyasiga ko'ra, "insonning o'zini ro'yobga chiqarish ehtiyoji fiziologik, xavfsizlik, ijtimoiy tegishlilik va hurmat ehtiyojlari qondirilganidan so'ng namoyon bo'ladi. Shu bois, xavfsizlik insonning qadr-qimmatini va shaxsiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishning muhim sharti hisoblanadi"[3], – degan qarashi o'rinnidir.

Bu nazariyada xavfsizlik inson va jamiyatning fundamental qadriyati sifatida e'tirof etiladi. Har qanday davlat o'zining muhim manfaatlarini qatorida shaxs va jamiyatning huquq va erkinliklarini hamda ijtimoiy adolat va barqaror rivojlanish jarayonlarini ta'minlash shart hisoblanadi.

Ta'kidlash joizki, har bir davlatda xavfsizlikni ta'minlash masalasi milliy manfaatlarini himoya qilishning ustuvor yo'nalishi sifatida milliy xavfsizlik darajasida namoyon bo'ladi. Milliy xavfsizlik murakkab va keng tarmoqli tizim bo'lib, bir qancha sohalarini qamrab oladi. Xususan, Kopengagen maktabi vakili B.Buzan tomonidan xavfsizlik 5 sohaga, ya'ni, "harbiy, siyosiy, iqtisodiy, jamiyat (societal) va ekologik xavfsizlik" ajratiladi. Mazkur maktab vakili O.Waever aynan shu yo'nalishda jamiyat (societal) xavfsizligi sohasini kengroq rivojlantiradi [4]. Bu konsepsiya esa, bevosita tadqiqot ishi obyektini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xavfsizlik tushunchasini fundamental kategoriya sifatida o'zbekistonlik olimlar siyosatshunoslik, falsafa, sotsiologiya, yuridik va boshqa fan sohalarida kesimida o'rganishgan. Xususan, yuridik fanlari doktori I.Bobokulov tomonidan "xavfsizlik – xavf-xatarning yo'qligi, xavfdan xolilik, xavf bo'lmagan holat" [5] sifatida talqin etiladi va uning sohalarini sifatida "siyosiy, harbiy, iqtisodiy, axborot, ekologik va ma'naviy" xavfsizlik sohalarini ajratadi. Sohalar kesimidagi bu tasnif Kopengagen maktabi vakillari qarashlariga yaqin bo'lib, faqatgina "ma'naviy xavfsizlik" sohasi o'ziga xoslikni namoyon etadi.

Ushbu olimning fikrlariga siyosiy fanlar doktori S.G'afurov ham qo'shilgan holda xavfsizlik tushunchasini "muayyan bir subyektning tahdiddan, zarar, ziyon va yovuzlikdan himoya qilinganlik holati va himoyalani sharoiti" [6], – deb talqin qiladi. Ushbu fikrlarga qisman qo'shilgan holatda aytish mumkinki, olim bu yerda tahdid, zarar, ziyon va yovuzlik tushunchalarini bir tizimda ko'rgan, lekin ularning darajasida metodologik farq va tafovutlar mavjud. Shuningdek, asosan, bu ta'rif mudofaa xarakterida berilgan. Biroq, zamonaviy xavfsizlik nazariyasida xavfsizlik tahdidlarni oldini olish, siyosiy barqarorlikni saqlash, rivojlanish imkoniyatlarini ta'minlash kabi elementlarni o'zida aks ettirmoqda.

Demak, bundan shuni tushunish mumkinki, milliy xavfsizlikning barcha sohalarida shaxs, jamiyat va davlatning muayyan milliy manfaatlarini mavjud bo'lib, ularga qaratilgan ichki va tashqi tahdidlar yuzaga kelishi mumkin. Bu esa, davlatlar tomonidan ehtimoliy tahdidlarni oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish zaruriyatini kuchaytirishga olib keladi.

Zamonaviy dunyoda xavfsizlikning harbiylashtirilgan, "qattiq kuch" siyosatiga asoslanmagan shakli kuchayib bormoqda. Bu jarayonda olimlar, fan mutaxassislari va ekspertlar tomonidan "madaniy xavfsizlik", "ilmiy-texnikaviy xavfsizlik" hamda "ma'naviy-mafkuraviy xavfsizlik" kabi xavfsizlik sohalarini ilmiy muomalaga kiritilib, ularning ilmiy-konseptual asoslari tadqiq etib borilmoqda.

Ma'lumki, bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarning xavfsizlik hujjatlarida madaniy xavfsizlik sohasi milliy xavfsizlikning ajralmas tarkibiy qismi sifatida e'tirof etiladi.

Chunki, madaniyat sohasiga ham davlat barqarorligi va ijtimoiy totuvligini saqlashda milliy manfaatlarini ta'minlovchi strategik resurs sifatida qaralmoqda.

Aytish joizki, madaniy xavfsizlik tushunchasi dastlab milliy xavfsizlik sohasi kesimida o'rganilmagan. Xususan, madaniy xavfsizlik atamasi G'arbda XVIII asrda olim J.Bodinning "Tarixni oson o'rganish" asarida tilga olingan. Uning ilmiy ishida xavfsizlik tushunchasi ancha keng o'rganilgan. Asarda keltirilishicha, xavfsizlik 2 tarkibiy qismga: iqtisodiy va madaniy xavfsizlikka ajratilgan.

J.Bodin iqtisodiy xavfsizlikni yagona pul va o'chov tizimini o'rnatish orqali "yagona iqtisodiy makon"ni ta'minlash deb tushungan bo'lsa, madaniy xavfsizlikni asosan diniy sohadagi xavfsizlikka bog'lagan. YA'ni, davlatdagi mavjud konfessiyalar o'rtasidagi munosabatlarni ta'minlash hamda davlatni yot diniy ta'sirlardan asrash deb tushungan [7].

Olim asosan diniy bag'rikenglikni keng targ'ib qilgan holda davlatchilik asoslarini turli radikal diniy g'oyalar ta'siridan himoya qilish va unga qarshi kurashish davlatning burchi hamda vazifasi deb hisoblagan. Bizningcha, J.Bodinning mazkur qarashlariga qisman qo'shilish mumkin, biroq, davrlar o'tib davlat hayotida madaniy xavfsizlik tushunchasi diniy soha chegarasidan tashqariga chiqib, uning obyekti doirasi ham kengayib bordi. Bu esa, soha olimlari orasida madaniy xavfsizlik sohasini tadqiq etishdagi yangicha yondashuvlarni ham paydo bo'lishiga olib keldi.

Tadqiqot metodologiyasi. G'arbda aynan madaniy xavfsizlik muammosi xavfsizlik sohalarini kesimida 1980 yillarda Yangi Zelandiyaning tub aholisi bo'lgan maori xalqi bilan bog'liq muammodan keyin o'rganila boshlangan. Ma'lumotlarga ko'ra, maori xalqi orol davlatdagi qadimgi aholi hisoblanib, ularning soni 600 ming kishini tashkil etgan. Aholining turmush tarzi an'anaviy jamoa hayotiga asoslangan. Maorilar oilada farzand tug'ilishidan boshlab, hayotidagi barcha amallar "xos madaniyat" doirasida amalga oshirilgan. Hattoki, ular bugungi kunda ham chaqaloqlar va bolalarda uchraydigan turli irsiy, yuqumli kasalliklarni ham "ilohiy sovg'a" deb bilishadi.

Masalan, maori ayollari kasallik yoki homiladorlik davrida davlat tibbiyot muassasalariga murojaat qilishdan ko'ra, an'anaviy "doya"lar xizmatiga ko'proq ishonch bildirganlar. Homilador ayollar oldindan an'anaviy "doya"lar nazoratiga o'tib, farzandlarini ular yordamida dunyoga keltirishga intilishgan. Chunki, maori ayollari qabilalarida mavjud bo'lgan tug'ruq va dafn marosimlariga oid madaniy an'analarga qattiq ishonishgan. Xalq orasidagi bunday ibtidoiy qarashlar vaqtlar o'tib aholi sonining kamayib borishiga hamda onalar va bolalar orasida yuqumli kasalliklarning ko'payib borishiga olib kelgan.

Orolga Yevropaliklarning kirib kelishi va o'troqlashishi natijasida davlatdagi ijtimoiy xizmatlar hamda aholining tibbiy-profilaktikasiga bo'lgan e'tibor kuchayadi. Shu bilan birga, asta-sekin kamayib borayotgan mahalliy maori xalqi genofondini saqlab qolish uchun asosan ayollar uchun hamshiralik va akusherlik xizmatlarini yo'lga qo'yila boshlandi. Biroq, yangi hukumat va mahalliy xalq o'rtasida siyosiy qarama-qarshilik yuzaga keldi. Bunda hukumat tomonidan maoriliklarning tibbiy salomatligidan tashqari, ularning o'ziga xos turmush tarzini, moddiy hayotini, ma'naviy qadriyatlarini ham o'zgartirishga harakat qilganligi jiddiy ijtimoiy-siyosiy muammoni yuzaga keltirgan deb aytish mumkin.

Maori xalqi bilan bog'liq muammodan keyin G'arb ilmfanida olimlar tomonidan madaniy xavfsizlik (cultural safety)ni milliy xavfsizlikning alohida mustaqil sohasi sifatida ilmiy tadqiq etish va uni o'rganish boshlandi.

Mazkur tushunchaning ilmiy ta'rifi to'xtaladigan bo'lsak, "cultural safety" konsepsiyasining asoschisi I.Ramsden hisoblanadi. Aynan u maori xalqi bilan bo'lgan voqeadan so'ng bu atamani ilmiy muomalaga kiritadi. Uning fikricha, "cultural safety" tibbiy xizmat oluvchi tomonidan belgilanadi" [8]. Demak, bunda tushunish mumkinki, madaniy xavfsizlikni tibbiy xizmatni ko'rsatuvchi emas, balki undan foydalanayotgan shaxs belgilaydi. Agarda ko'rsatilayotgan xizmatlar insonning o'z madaniy

qarashlari hamda qadriyatlariga mos kelsa, uni rad etmasa va o'zini mavjud sharoitda xavfsiz his qilsa, to'laqonli madaniy xavfsizlik ta'minlangan hisoblanadi. Biroq, bu qarashga qo'shilish bugungi ilm-fan yutuqlari va jamiyat taraqqiyoti sharoitida juda bahsli nazariya hisoblanadi.

Umuman olganda, "cultural safety" konsepti asosida muayyan xalqning madaniy yaxlitligini saqlash g'oyasi yotadi. Bunda madaniy yaxlitlik til, urf-odatlar, an'analar, qadriyatlar, tarixiy xotira va turmush tarzining o'zaro bog'liq tizimi sifatida tushuniladi.

XX asrning 90-yillarida madaniy xavfsizlik tushunchasi tibbiy muammo doirasidan tashqariga chiqib, uning chegarasi kengaydi va siyosiy masala darajasiga ko'tarildi. Bu davrda, "cultural safety" tushunchasi mohiyat jihatdan xavfsizlikni, undan tashqari daxlsizlik va yaxlitlikni ham anglatgan hamda qisman madaniy xavfsizlikni ifodalagan. Chunki, "cultural safety" ko'proq tibbiy sohadagi muammolarni ifodalashga ko'proq xizmat qilganligi natijasida, bugungi kun jamiyat madaniy xavfsizligini to'liq ochib berolmadi.

Natijada, unga sinonim ravishda keng "cultural security" termini suveren, mustaqil davlatni madaniy hayotini himoya qilish, rivojlantirish, ta'minlash, kafolat berish hamda qo'riqlash maqsadida ilmiy muomalaga kiritila boshlandi. Kengroq ma'noda aytganda, global dunyoda bir mamlakatda yashayotgan katta-kichik etnik guruhlarining muammolari, ularning tili, urf-odatlari, o'ziga xos turmush-tarzi asrashi, ularga zarur shart-sharoitlarni yaratish, shuningdek, davlatning moddiy-madaniy hayotini, qadriyatlarini, milliy merosni himoya qilishni ta'minlashda madaniy xavfsizlikning ahamiyati ortib bordi.

Qolaversa, "cultural security" tushunchasi "cultural safety" atamasidan farq qilib, nisbatan rasmiylashtirilgan yuridik mazmunga ega hisoblanadi. U birinchi navbatda himoya, ta'minlash, kafolat va muhofazani anglatadi" [9]. Mualliflarning fikricha, bu ikki tushuncha bir-birini rad etmaydi, balki biri ikkinchisining davomchisi hisoblanadi. YA'ni, "cultural safety" madaniy xavfsizlikni ijtimoiy asosini ifodalasa, "cultural security" esa, uning institutsional va huquqiy kafolatini tashkil etadi.

Madaniy xavfsizlik ko'p omilli va murakkab bo'lib, jamiyatning tizimli muvozanatini himoya qilish va saqlashni o'z ichiga oladi. Mazkur fikrni davom ettirgan holda siyosiy tahlilchi S.Forrest "jamiyat moddiy va ma'naviy hayotidagi har qanday o'zgarish va tahdidlar madaniy xavfsizlikning o'zagiga ta'sir ko'rsatmasligi shart" deb hisoblaydi. Uning fikricha, "madaniy xavfsizlik – bu turli o'zgaruvchan sharoitlarda real yoki virtual tahdidlarga qaramasda jamiyatning o'ziga xos xususiyatlarini saqlab qolish qobiliyatidir" [10].

Muallif bu fikrida jamiyatning o'ziga xos xususiyatlari sifatida milliy til, an'anaviy madaniyat, milliy va diniy marosimlarni nazarda tutadi. Albatta, jamiyat rivojlanishi uchun uning milliy qadriyatlari, boy tarixi hamda o'zi suyanadigan milliy madaniyati bo'lishi lozim. Biroq, har qanday jamiyat o'z-o'zidan rivojlana olmaydi. U doim kuchli, suveren davlat hokimiyatiga muhtojdir. Shuning uchun, davlat tomonidan milliy madaniyatni, qadriyatlarni hamda madaniy obyektlarni (moddiy va nomoddiy) muhofaza qilish va rivojlantirish madaniy xavfsizlik sohasini to'liq ifodalashi mumkin.

Madaniy xavfsizlik tushunchasini asoslab berishda G'arb olimlaridan farqli o'laroq, rus olimlarining qarashlari jamiyatdagi titul madaniyat egalari boshqa madaniy guruhlarining hayot turmush tarziga ochiqlik, bag'rikenglikka asoslanadi. Xususan, olim A.Y. Protasning fikricha, "madaniy xavfsizlik – barcha insonlar va guruhlar, ularning o'ziga xos madaniy ehtiyojlari va farqlarini hisobga olgan holda munosabatda bo'lishni kafolatlaydigan falsafa va faoliyat usulidir" [11]. YA'ni, olimning qarashi bo'yicha madaniy xavfsizlik ta'minlangan jamiyatda insonlar va guruhlar o'rtasidagi madaniy munosabatlardan bir-birini kamsitishlar, mavqei tushirishga bo'lgan urinishlar oldi olingan bo'ladi.

Xorijiy va rossiyalik olimlar ilmiy yo'nalishlaridan farqli ravishda O'zbekistonda "madaniy xavfsizlik" sohasi milliy xavfsizlikning alohida yo'nalishi sifatida o'rganilmagan. Bu tushuncha, asosan, ma'naviy xavfsizlik, mafkuraviy xavfsizlik, milliy qadriyatlar va milliy merosni saqlash va milliy identiklik yo'nalishlari doirasida o'rganib kelingan. Xususan, tarix fanlari doktori I.Islamov madaniy xavfsizlikni ma'naviy xavfsizlik doirasida ekanligini yozadi. Uning fikricha, "ma'naviy xavfsizlik o'zida mafkuraviy, g'oyaviy va madaniy xavfsizlikni sohalari jamlaydi. Olim madaniy xavfsizlikning asosiy maqsadini milliy-madaniy merosni asrab qolish va uning rivojlanishiga sharoitlarni yaratish deb hisoblaydi hamda ma'naviy xavfsizlikning obyekti doirasida madaniy xavfsizlik qamrab olishini yozib o'tadi [12].

Albatta, olimning mazkur qarashlariga qo'shilish mumkin, shu bilan birga mazkur qarashlarni xavfsizlik sohalari yangi tendensiyalari bilan boyitish lozim. Chunki, xorijiy davlatlar ilmiy fanida, xavfsizlik nazariyasi ilmiy maktablari (Kopengagen, konstruktivistlar) hamda YUNESKO tomonidan madaniy xavfsizlik alohida xavfsizlik sohasi va davlat siyosatining zamonaviy mustaqil yo'nalishi sifatida e'tirof etiladi. Shu bilan birga, O'zbekistonda milliy xavfsizlik sohalari ta'minlashda madaniy xavfsizlik alohida yo'nalish sifatida o'rganish zarurati mavjud.

Tahlil va natijalar. Ta'kidlash joizki, madaniy xavfsizlikning ham muhim tamoyili shundaki, u insonlardan o'zining milliy madaniyatidan boshqa biron-bir madaniyatning o'ziga xos jihatlariga e'tibor qaratishni talab qilmaydi. Aksincha, madaniy xavfsizlik, eng avvalo, o'z madaniy identikligimizni va milliy-madaniy merosimizni o'rganishni, asrab-avaylashimizni hamda jamiyatdagi boshqa madaniyat subyektlariga nisbatan ochiqlik va moslashuvchan bo'la olish kerakligini talab etadi.

Madaniy xavfsizlikni ta'minlashda birinchi navbatda xavfsizlik choralari yo'naltirilishi lozim bo'lgan obyektni ajratib ko'rsatish lozim. Bizning fikrimizcha, madaniy xavfsizlikning obyektlari doirasi ancha keng. Chunki, davlat va jamiyat orasidagi munosabatlarda hamda unda ishtirok etadigan subyektlar faoliyati ham obyektlar doirasida amalga oshadi.

Madaniy xavfsizlikning dastlabki obyekti bu davlat, ya'ni uning o'ziga xosligini namoyon etuvchi milliy madaniyatdir. Rossiyalik olim A.Belozorning fikricha, "davlatning o'ziga xosligini asosiy ramzlari uning gerbi, bayrog'i, madhiyasi, milliy me'morchiligi kabi moddiy va nomoddiy meroslari hisoblanadi" [13]. YA'ni, olimning fikricha, madaniyat til, urf-odat, tarix kabi madaniy komponentlarni birlashtiruvchi va bog'lovchi muhim bo'g'indir. Shu bilan birga, madaniyat mamlakatning o'ziga xos xususiyati va xarakterini, energiyasini namoyon etadi hamda millatning o'z-o'zini anglashga xizmat qiladi. Bu esa, keyinchalik davlatning "yumshoq kuch" manbaiga aylanadi.

Muayyan ijtimoiy munosabatlar bilan bog'langan turli ijtimoiy jamoalar ham madaniy xavfsizlikning obyekti hisoblanadi. Chunki, har qanday davlatda titul millat vakillarining madaniyatini, ularning turmush tarzi davlat siyosatida ustuvor ahamiyat kasb etadi. Biroq, mamlakatda yashaydigan boshqa kichik etnik guruhlarining o'ziga xos madaniyatini ham e'tiborga olish, ularni rivojlantirish va teng shart-sharoitlarni yaratish jamiyatdagi mavjud ijtimoiy barqarorlikni saqlab turishda muhim hisoblanadi. Misol uchun, sobiq SSSR tomonidan yuritilgan ichki siyosat mustamlaka xalqlarining milliy an'analari va qadriyatlarini hisobga olmagan. Ayniqsa, asosiy e'tiqod hisoblangan islom dinidan aholini chetlashtirgan. Natijada, mavjud etnik aholi tomonidan davlatga nisbatan ichki norozilik, separatistik kayfiyat va yashirin radikal qarashlarni rivojlanishiga olib kelgan.

Demak, shu kabi etnik guruh va xalqlarning hos madaniyatini cheklash, qadimiy qadriyatlarning asoslarini yo'q qilish siyosati nafaqat madaniy xavfsizlikka tahdid, balki mamlakatning siyosiy va ijtimoiy xavfsizligi barqarorligini ham xavf ostiga olib keladi.

Xulosa va takliflar. Umuman olganda, xavfsizlik sohasini ta'minlash, uning sohalari kesimida yuzaga kelayotgan xavf va

tahdidlarni oldini olish muhim hisoblanadi. Yuqorida tahlil qilinganidek, xavfsizlikning zamonaviy sohalarini xar bir mustaqil davlat uchun, uning siyosiy-ijtimoiy barqarorligi uchun o'rganilishi va tadqiq qilinishi zarur yo'nalishlardir. Xususan, "madaniy xavfsizlik" yo'nalishi O'zbekiston milliy xavfsizlik yo'nalishida yangi sohalaridan hisoblanib, davlatning milliy manfaatlari, milliy identikligi va siyosiy barqarorligini ta'minlash uchun muhimdir.

"Madaniy xavfsizlik" atamasi esa, bizning fikrimizcha, "shaxs, jamiyat va davlatning madaniy sohadagi milliy manfaatlari, madaniy qadriyatlari, milliy identikligi hamda moddiy-nomoddiy merosini ichki va tashqi tahdidlardan himoyalanganligi, ularning

saqlanishi, uzluksiz rivojlanishi va keyingi avlodga izchil uzatilishi uchun siyosiy, huquqiy, ijtimoiy va institutsional shart-sharoitlar ta'minlangan holatdir".

Shu asosda, madaniy xavfsizlikni milliy xavfsizlikning asosiy mustaqil tarkibiy qismi sifatida o'rganish ilmiy jihatdan asosli bo'ladi. Chunki, u davlatning madaniy suverenitetini mustahkamlash, milliy birlik va ijtimoiy barqarorlikni rivojlantirish, millatlararo totuvlikni saqlash, madaniy tolerantlikni shakllantirish hamda siyosiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Moregenthau H. In Defence of the National Interes. – New York, 1952. – P. 92.
2. Bentham J. Principles of the Civil Code. The Works of Jeremy Bentham, vol. 1 (Principles of Morals and Legislation, Fragment on Government, Civil Code, Penal Law), 2010. <https://www.laits.utexas.edu/poltheory/bentham/pcc/pcc.pa01.c11.html>
3. Maslow A.H. A Theory of Human Motivation // Psychological Review, 2000. – Vol. 50, No. 4. – P. 370-396.
4. Buzan B., Wæver O. Security: A New Framework for Analysis. Boulder. – Colorado: Lynne Rienner, 1998. – P. 21-22 p.
5. Xavfsizlik asoslari: darslik / I.I. Boboqulov va boshqalar. – Toshkent: Complex print, 2025. – B. 10.
6. G'afurov S.M. Fors ko'rfazi arab davlatlari va O'zbekiston Respublikasining mintaqaviy va umumjahon xavfsizligini ta'minlashdagi mavqei: Siyos. fan. dok. ... diss. – Toshkent: ToshDShI, 2002. – B. 70.
7. Бодин Ж. Метод легкого познания истории. – М.: Наука, 2000. – С. 132.
8. Ramsden I. Cultural Safety and Nursing Education in Aotearoa and Te Waipounamu. Doctoral Thesis. Victoria University of Wellington, 2002. – P. 6.
9. Curtis E. Why cultural safety rather than cultural competency is required to achieve health equity: a literature review and recommended definition // International Journal for Equity in Health. – New Zealand, 2019. – P. 12.
10. Forrest S. Indigenous Identity as a Strategy of Cultural Security. – NWT: Yellowknife, 2004. – P. 43.
11. Протас А.Ю. "Культурная безопасность" как предмет научного исследования // – Минск: БГУ, 2022. – С. 227.
12. Islamov I. Ma'naviy xavfsizlik. Monografiya. – Toshkent: Complex Print, 2023. – B. 43.
13. Белозор А. Культурная безопасность как основа культурной идентичности. Культурное наследие, традиции и инновации. – Брянск, 2019. – С. 83.